

Medgyes Péter

The Non-Native Teacher

MEP Monographs, Macmillan, London,
1994

Egy könyvismertető akkor felel meg a követelményeknek, ha olvasói hanyatt-homlok rohannak a könyvesboltba, hogy megszerezzék az ajánlott művet. Íme:

– ez a mű az első olyan akadémiai doktori értekezés nagyközönségnek szóló, több helyen átírt és kiegészített változata, amelyet a nyelvpedagógia, mint tudományág témakörében a Tudományos Minősítő Bizottság elfogadott;

– ez a mű az első olyan jelentős szakmonográfia magyar szerzőtől, amely a nyelvpedagógia témakörében sikeresen betört a brit oroszlanbarlangba;

– ez a mű az első olyan munka, amely kiérdemelte, hogy magyar szerző kapja meg a legjobb külföldi alkalmazott nyelvészeti műnek szóló az English Speaking Union díját 1995-ben, amelyet minden évben Edinburgh hercege nyújt át.

Akiket mindez még nem győzött meg, kénytelenek lesznek tovább olvasni.

Lelkünk mélyén tudtuk, hogy egyszer valaki mégiscsak felteszi majd azt a kérdést, hogy mit ér egy nyelvtanár, ha nem anyanyelvű. (Inkább az a meglepő, hogy miért csak ilyen soká került erre sor, bár számos oka lehet. Talán a szokásos brit udvariasság, amely elfogadó egészen addig, amíg egy meghatározott belső körbe nem lép valaki? Netán ama kiáltó ellentét a saját nyelv és az idegen nyelvek tanításának sikeressége között a süllyedő szigeten? Avagy egyszerűen az a tény, hogy az 1988-89-es fordulatokig gondosan elválasztott lövészárkokban folyt a küzdelem a nyelvek Bábele ellen?) Akár így, akár úgy, a szerző bátorságának bizonyítéka, hogy fel merte tenni ezt a kérdést, sőt, meg is válaszolta. A monográfia különleges érényének tartom azt is, hogy mindvégig megmaradt a józan mérlegelés talaján, amit nagyon nehéz megtenni akkor, ha valaki olyan őszinte és közvetlen stílusban

fogalmaz mint Medgyes Péter, tanítványai, kollégái, barátai legnagyobb örömére.

Könyvtérképem kilenc fejezetet tüntet fel (az első és utolsó rész két-két fejezet, a középső öt: majdnem aranymetszés), s mint afféle két dimenzióba kényszerített dombormű, jól mutatja, hogy a szerző az anyanyelvű-„nem anyanyelvű” kettősségből kiindulva, a „nem anyanyelvű” tanárra, illetve *tanulni sosem rest tanárra* koncentrálna, miként festi meg a kortárs nyelvtanítás tájképét (anyanyelvűekkel, „nem anyanyelvűekkel” kétségkívül nem akármilyen csaták után).

Mindjárt az első fejezet az angolnyelvűség sokféleségét bemutatva megkérdőjelezi az anyanyelvűség/nem anyanyelvűség hagyományos értelmezéseit. A második fejezet még inkább kidomborítja az anya-nyelvűség viszonylagosságát, majd pontosan értelmezi az „interlanguage” (Selinker) intervallumában mind az átlagos, mind az átlagon felüli nyelvtudású nem anyanyelvűek helyzetét. (Mindeközben a szerző az értők számára könyvtárnyi szakirodalmat is fölillant: Kachru, Crystal, Davies, Selinker, Firth, Widdowson, hogy csak néhányat említsek a 18–20 név közül).

Nyilvánvaló, hogy a könyv törzse, lényege a második rész, a nem anyanyelvű tanárról szóló öt fejezet, közöttük a végső három, amelyekből egy a nem anyanyelvi tanárság árnyoldalait, hátrányait fejtegeti (ötödik fejezet); a rákövetkező melengető és biztató erényeit (hatodik fejezet); a legutolsó pedig azt feszegeti, hogy összességében az anyanyelvű vagy nem anyanyelvű tanár ér-e többet.

A harmadik fejezet pontosítja és az eddigieknél sokkal árnyaltabban fejezi ki a diákközpontú tanítás lényegét (amely akkor értelmes, ha a tanárok már jól értik önmagukat és egymást), ugyanakkor a tanárközpontúság mellett tör lándzsát. (Jó tudni, hogy már legalább ketten valljuk ezt, vö. Bárdos: *Taxonomy for a Teacher-Centered Methodology*. Debrecen, HUSSE, 1993).

A negyedik fejezet ismerteti részlete-

sebben azokat a kutatásokat, amelyeknek eredményeihez, gondolatiságához a szerző a későbbi fejezetekben is többször visszatér. A kérdőíves, interjúkkal kombinált vizsgálatok egy amerikai 28 fős, egy 10 országot érintő 216 fős és egy magyarországi 81 fős mintát jelentenek, amelyek igen jól segítik a szerzőt abban, hogy hipotéziseket állítson fel az anyanyelvű és nem anyanyelvű nyelvtanárok értékeiről s majdan bizonyítsa is ezen hipotézisek helyességét. Ekképpen a mű nemcsak pszicholingvisztikai tájkép szeretett szakmánk művelőiről, hanem szigorú logikájú értekezés, amely minden pontjában megfelel a tudományosság szabta kritériumoknak.

Kétségtelen tény, hogy a szerző az ötödik és hatodik fejezetben van leginkább elemében, nem egyszerűen azért, mert a magyarok általában az önkínzásban és büszkeségben utolérhetetlenek (e két fejezet éppen a nem- anyanyelvűség napos, illetve árnyoldaláról szól), hanem azért, mert az elemzés ezekben a fejezetekben a legfinomabb, legárnyaltabb és leginkább részletező a nyelvpedagógia valódi mélységeit felszínre hozó interdiszciplinaritásban.

A hátrányokat taglaló ötödik fejezet kísértetiesen pontos a „nem anyanyelvűt” jellemző nyelvi deficit alkalmazott nyelvészeti elemzéseiben, a szókincs, a kiejtés, az értés, a nyelvtan, a beszéd és más területek hiányosságainak feltárásában. Hasonlóan megdöbbenően találó a „nem anyanyelvű” nyelvtanárság skizofrén állapotainak, alsóbbrendűségi komplexusainak elemzése, amelyekben a nyelvtudás esetleges hiányosságai és a tanári színpadon betöltött szerep kettőssége (a szakértő, aki holtáig tanul) egyaránt kiváltó ok. Amint nő a terhelés, nő a stresszhatás, aminek következményeképpen a kimerültség, a frusztráció, az elszigeteltség, az irritáltság, a depresszió (a rosszabbakat nem is említve) a megalázottak és megsomorítottak seregévé teheti a nyelvtanárokat. *Van orvosság*, így az ötödik fejezet 5.4 pontja éppen a káros stresszhatás elkerülését szolgáló technikákat ismerteti

szakkönyvben eddig ritkán tapasztalt humorral, lebilincselő stílusban (hacsak egyet is elmondanék ugyan ki venné meg a könyvet?).

Nem kevésbé eredeti a „nem anyanyelvű” nyelvtanárság előnyeit ismertető hatodik fejezet. Szakítok az eddigi hagyománnyal és legalább az alaphipotéziseket fölfedem, hiszen a fejezet valódi értéke éppen ezek bizonyításában rejlik. Eszerint:

- a „nem anyanyelvű” tanár kitűnő nyelvtanulási modell;
- a „nem anyanyelvű” tanár hatékony nyelvtanulási stratégiákat ismer, mert maga is sikeres nyelvtanuló;
- az anyanyelvű gyakran nincs tudatában a saját nyelvének, így a „nem anyanyelvű” tanár több és pontosabb információt tud adni a célnyelvről;
- a „nem anyanyelvű” tanár képes nagy valószínűséggel megjósolni és ezért felkészülni azokra a jelenségekre, amelyek a nyelvtanulás során gondot okozhatnak a jelölteknek;
- a „nem anyanyelvű” tanár nagyobb empátiával rendelkezik ugyanannak a nyelvnek a tanulásában;
- a „nem anyanyelvű” tanár szükség esetén időnyerés vagy egyéb célból az anyanyelvét is használhatja azonos anyanyelvű diákok esetén.

Ugyanezen fejezet hat alfejezetében olyan különleges kérdésekre kapunk választ, mint például, az hogy:

- igaz-e, hogy csak sikeres nyelvtanuló lehet sikeres tanár;
- igaz-e, hogy jó tanárnak születni kell;
- igaz-e, hogy a különbség az anyanyelvű és „nem anyanyelvű” nyelvtanárok tanítási stílusában a nyelvi különbségekre vezethető vissza;
- igaz-e, hogy a tanításban azt hangsúlyozzuk mindig, amit jobban tudunk;
- igaz-e, hogy az anyanyelvű nyelvtanár gyakran kevesebbet tud a saját kultúrájáról, mint a „nem anyanyelvű” nyelvtanár;
- igaz-e, hogy az empátia az önismeret függvénye;
- igaz-e, hogy időnként célszerű az anyanyelvet is használni;

– igaz-e, hogy a képzetlen anyanyelvű több kárt tehet, mint a nem egészen tökéletes tudású „nem anyanyelvű” nyelvtanár, stb.

A hetedik fejezetben kerül sor arra, hogy a „melyik ér többet?” dilemmájára választ kapjunk. A negyedik fejezetben ismertett kutatások világosan mutatják, hogy mások az álmok és más a valóság, más a demokratikus érzés és az üzleti érdek. Az erkölcsi, politikai, szakmai, szociolingvisztikai stb. megfontolások igen nehezzé teszik az előbbi kérdés valóságghú megválaszolását. A szerző inkább arra az álláspontra helyezkedik, hogy *két különböző „fajról”* van szó, és a különbözőség nem jelent sem jobbat, sem rosszabbat. Bár a „nem anyanyelvű” tanárok előnyös helyzetét klasszikus szerzők is leírták (Sweet, O’Neill, stb.), Medgyes Péter inkább az ideális tanár fogalmát próbálja meghatározni, méghozzá mindhárom lehetséges egybevetésben: anyanyelvű – „nem anyanyelvű”; anyanyelvű – anyanyelvű; „nem anyanyelvű” – „nem anyanyelvű”. Az összehasonlítások eredményeit természetesen nem mondhatom el, de az nyilvánvaló, hogy ideális tanár nemcsak anyanyelvű lehet, s a lehetséges együttműködés (team teaching) – időigényessége ellenére – az eddigieknél toleránsabb, stimulálóbb és hatékonyabb formákat teremtet.

A nem kevésbé érdekesítő nyolcadik és kilencedik fejezet azokra a veszélyekre hívja fel a figyelmet, hogy az intenzív egyetemi vagy főiskolai tanárképzést gyertovábbképzések követik, amikor az állandó egyéni tanulás megléte ellenére bekövetkezhet egy fosszilizáció miatt akadályozott, fejlődésképtelen, megmerevedett nyelvállapot, amelyet az iskolai fantáziátlan nyelvhasználat károsító hatása alól csak egy igen gondos és tudatos nyelv-művelés tud kivédeni. A kilencedik fejezetben eredeti ötleteket, valóságos recept-csokrot kapunk a négy alapkészség fejlesztésére vonatkozóan, amelyeket természetesen megint csak nem árulhatok el...

A könyvet megjelenése óta kísérő ki-tüntető külföldi figyelem a szerző és egy-

ben a magyar nyelvpedagógia számára tisztesség, honi művelői számára ismerni kötelesség.

Bárdos Jenő

Rod Ellis

The Study of Second Language Acquisition

Oxford University Press, Oxford, 1994

Rod Ellis legújabb könyve az alkalmazott nyelvészet történetének egyik legigényesebb és legnagyobb lélegzetű vállalkozása. A szerző kísérletet tett arra, hogy 800 lapot meghaladó, monumentális munkában összefoglalja mindazt, amit az elmúlt három évtized tudományos kutatásai az idegen nyelvek elsajátításáról megállapítottak. Ellis szakirodalmi tájékozottsága bámulatos: a könyv bibliográfiája valószínűleg minden idők legrészletesebb forrás-listája az alkalmazott nyelvészet területén, és az idézett munkákat a szerző nemcsak felsorolja, hanem integrálja is a szövegbe.

Bár a könyv a nyelvelsajátítás áttekintését tűzi ki célul, a fogalmat Ellis tágan értelmezi, és így munkája felöleli a nyelv *használatának* kérdéseit is, abból a megfontolásból kiindulva, hogy a nyelvtanulás igen gyakran a nyelvhasználati helyzetekben való sikeres részvétel útján történik, és így minden tényező, ami elősegíti az aktív nyelvhasználatot, közvetve hozzájárul a nyelvelsajátítás hatékonyságához is.

A *The Study of Second Language Acquisition* egyszerre kézikönyv és szakszerű bevezető a nyelvelsajátítás kutatásába. A szerző a hatalmas feldolgozott anyag-mennyiséget meglepően egyszerű, de egyszersmind átfogó szerkezetbe foglalta. A 800 lap hét részre és azon belül 15 fejezetre oszlik. Az első részben Ellis olyan elméleti keretrendszert állít fel, mely lehetővé teszi a kutatási eredmények széleskörű és rendszerezett bemutatását, és a könyv további szerkezete ezt a rendszert követi. A szerző felfogása szerint a máso-